

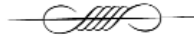
BABUCS ZOLTÁN

babucs.zoltan.hadtortenesz@gmail.com

hadtörténész (Váchartyán), a Magyar Hírlap lapszerkesztője,
a Magyarságkutató Intézet Történeti Kutatóközpont ügyvivő szakértője

Egy „háborús bűnös” ludovikás sors a GULAG-on és a kádári Magyarországon

Fate of a „war-criminal” hungarian officer
in the GULAG and the Kádár era

ABSTRACT

This paper presents a biography of a hungarian officer from the second world war. Ottó Koós was member of the Royal Hungarian Defence Forces ('honvédség'). After the war he was accused with war crimes by the soviets, and he was punished. In 1955 he was released from the soviet captivity. After that he spent nearly a year in a Hungarian prison. In the times of Kádár he lived as second class citizen.

KEYWORDS

Koós Ottó, Gulag, war crime, biography, World War 2

DOI 10.14232/belv.2019.3.1   <https://doi.org/10.14232/belv.2019.3.1>

Cikkre való hivatkozás / How to cite this article: Babucs Zoltán (2019): Egy „háborús bűnös” ludovikás sors a GULAG-on és a kádári Magyarországon. *Belvedere Meridionale* 31. évf. 3. sz. 5–24. pp.

ISSN 1419-0222 (print)

ISSN 2064-5929 (online, pdf)

(Creative Commons) Nevezd meg! – Így add tovább! 4.0 (CC BY-SA 4.0)

(Creative Commons) Attribution-ShareAlike 4.0 International (CC BY-SA 4.0)

www.belvedere-meridionale.hu

1945 után az egykoron Ludovika Akadémiát végzetek megtúrt állampolgárként élhettek az „új” Magyarországon. Mindezen túl másod- vagy harmadrendű állampolgárnak számítottak azok, akiket szovjet hadifogságban vagy idehaza ítélték el háborús bűntettekért, melyeket a megszállt ukrán területeken követtek el. Az ítéletek egy része jogos volt, viszont nagyobb hányada gyenge lábakon álló vádak alapján született meg, hogy törvényesítsék azon hadifoglyok rab-szolga módjára történő foglalkoztatását, akik még 1948 után is a Szovjetunióban voltak. Több száz ítélet született szovjet hadbíróóságokon, tábornokok, törzstisztek mellett főtisztekre és alacsonyabb rendfokozatú honvédekre is lesújtott a Szovjetunió „vasökle”. Akik hazatérhettek a szovjet internáló- és büntetőtáborokból,¹ azokat a Belügyminisztérium illetékesei továbbra is megfigyelték. Így tettek Koós Ottó aknavető kezelő honvéddé lefokozott hivatásos gyalogos százados esetében is, aki a rendszerváltozásig érezhette a „bm”-esek „óvó felügyeletét”. Felelős beosztásokban nem dolgozhatott, jutalmat szinte sohasem kapott, útlevelet és jogosítványt csak nagy nehezen szerezhethetett. Mi volt a bűne, hogy a kommunizmus magyarországi fennállásának végéig megfigyelték?

A második világháborúban becsülettel szolgáló – idén 104. életévében elhunyt – vitéz Koós Ottó nyugállományú alezredes életútja hadifogságba eséséig, 1944. október 27-ig, a ludovikás csapattisztek minden sajátságát magában hordozta.²

¹ SZABÓ 2005. 385.; BABUCS 2015a.

² Koós Ottó, vitéz nemes békei (Bécs, 1915. december 3., Gál Theodóra - Barcs, 2019. március 5.) hivatásos gyalogos százados (1944. január 1.). Édesapja, idősebb Koós Ottó hivatásos honvédtiszt volt, aki végig küzdötte a Nagy Háborút, s 1930–1935 között a székesfehérvári magyar királyi „Szent István” 3. honvéd gyalogezred parancsnokaként szolgált, majd tábornokként vonult nyugállományba. Mindkét fia (Ottó és Béla) követte az atyai életpályát, a pécsi Zrínyi Miklós Főreáliskolát és a Ludovika Akadémiát elvégezvén kerültek a székesfehérvári 3. honvéd gyalogezred kötelékébe. Az idősebbik fiút, Ottót 1938. augusztus 20-án, öccsét, Bélát 1942. június 18-án avatták hadnaggyá a Ludovikán. Koós Ottó hadnagy a székesfehérvári 3/I. zászlóalj 1. puskásszázadának szakaszparancsnokaként kezdte meg csapatbiztos szolgálatát. A 3/I. puskásszázad parancsnokaként részese volt a felvidéki mozgósításnak és bevonulásnak. 1939. január 10-től részt vett a székesfehérvári II. hadtest siosztagjának kiképzésén, 1939. október 16. és november 4. között elvégezte a várpalotai gyalogsági löskola nehézfegyver tanfolyamát. 1940. január 1-jétől a 3/I. zászlóalj nehézfegyverszázad aknavető szakaszparancsnokaként teljesített szolgálatot, az erdélyi mozgósítás és bevonulás alatt a 3. gyalogezred ezredközvetlen aknavetőszázad parancsnoka volt. 1940. november 30-án a 3/3. puskásszázad parancsnokságával bízták meg. Miután a Magyar Királyság belépett a Szovjetunió elleni hadviselő felek sorába, önként jelentkezett harctéri szolgálatra és 1941. október 28-án a 33/III. zászlóalj 7. puskásszázadának parancsnokaként vonult el a megszállt ukrán területekre. Százada tűzkeresztjének idején, partizánvadászat közben sebesült meg jobb alkarján, 1942. február 15-én az „*orosz hadműveleti területen Studeneckájánál orosz robbanólövedék által*”. Először a csernyigovi 105. egészségügyi oszlopnál kezelték, majd a hátsószámban folytatódott gyógykezelése. 1942. június 31-én bocsátották el a budapesti honvédtiszti kórházból. Egészségügyi szabadságáról bevonulva 1942. október 30-án átvette a 3/I. zászlóalj nehézfegyver (kiképző) századának parancsnokságát. 1943. február 1-jén a 3. gyalogezred ezredközvetlen aknavetőszázadának szakaszparancsnokává nevezték ki, a század parancsnokságát pedig 1943. október 1-jén vette át, mindezek mellett az ezred tartalékos tisztí iskolájának parancsnoka is volt. Időközben Béla öccse is elvégezte a Ludovikát és a 3/I. zászlóalj állományába került, mint a 2. puskásszázad szakaszparancsnoka. 1942. november 4-én vonult el a 3/2. puskásszázad parancsnokaként a doni hadműveleti területre, ahol a visszavonulás idején nyoma veszett. A hazatérő bajtársak visszaemlékezése szerint Koós Béla hadnagy Philadelphly László százados csoportjával jutott ki az Olim patak völgyéből, de a szovjet csapatok fogságába került és 1943. február 1-jén tisztársaival együtt agyonlőtték. Koós Ottó főhadnagy hadműveleti ténykedéseierő 1943. március 1-jén kiérdemelte a Kormányzó Dicső Elismerés látható jelét képező Magyar Koronás Bronzérmet (más néven: Bronz Signum Laudist) hadiszalagon a kardokkal fokozatát, a Tűzkereszt 1. fokozatát egy sebesülési pánttal és a német Winterschlacht Ostmedaille-t, emellett a Felvidéki és az Erdélyi Emlékérmek tulajdonosa is volt. 1944. március 10. és 30. között a várpalotai 12 cm-es nehéz aknavető tanfolyam hallgatója volt. 1944. augusztus 10-én százada élén vonult el a magyar 1. hadsereg Kárpátok előterében levő hadműveleti területére. BABUCS 2015b.; BABUCS 2009. 180–181.; Koós 2009.; KOÓS OTTÓ 55509. számú tisztí okmánygyűjtője.

Mint a székesfehérvári 3./III. zászlóalj frissen kinevezett parancsnoka, Koós Ottó százados 1944. október 27-én esett szovjet hadifogságba az Ungvár melletti Árok községnél.³ Mi játszódott le akkor lelkében? Erre vonatkozóan később így vallott: „*Hirtelen összeomlott bennem minden, ez a világ vége! Pisztolyomat kivettem! Csőre töltöttem! A másodperc századrésze alatt a következők peregtek le előttem: Édesanyám, nagyanyám, aki egy szál ruhában 90 évesen, fedél nélkül pillanatnyilag nővéremnél tartózkodott, mivel székesfehérvári lakásunk a szeptember 19-i bombázáskor teljesen kiégett, öcsém, aki a Donnál elesett, illetve fogságbaeséskor agyonlőtték – jutottak eszembe. Tehát ha életben maradok, az én kötelességem hozzátartozóim támogatása. Aztán egy lány arca is feltűnt, akivel öt hónappal ezelőtt jegyeztük el egymást, s akivel talán még találkozhatok életemben. Jó, hogy az ember nem ismeri a jövőjét. Ha tudtam volna, biztos, hogy a golyót választom, a 12 év alatt sokszor gondoltam rá, az lett volna a jó, sok rossztól megkíméltem volna magam. 50 év távlatából, már másképp gondolkodom.*”⁴

Fogvatartói a hadifogságban lefolytatott kihallgatások alkalmával „nyomozták ki”, hogy 1941 őszétől 1942 februárjának közepéig megszálló alakulat kötelékében vett részt a partizánok elleni harcban Ukrajna földjén, s ez elég volt ahhoz, hogy szovjet hadbíróság koholt vádak alapján – előbb halálra, majd – 25 év kényszermunkára ítélje.⁵

Kihallgatásainak egyikét így örökítette meg visszaemlékezéseiben: „*(...) már nem emlékszem, hány jegyzőkönyvet vettek fel. A tolmács minden alkalommal a tábor német tolmácsa volt, egy volgai német. Természetesen a téma a megszállóknál történt szolgálatom volt. Aláírásakor csak annyit mondott: »Nyugodtan aláírhatja, mert az van benne, amit mondott.« Alá is írtam, mert nem volt értelmű a vitának. Halvány fogalmam sem volt, mit írt le, mondhatott azt, amit akart.*”⁶

Fogsága idején összes közeli hozzátartozóját elveszítette. Édesanyját szovjet katonák lőtték agyon, nővére és annak családja 1945 elején halt meg tragikus körülmények között, egyedül menyasszonya, Tusnád Hajnalka várta haza.⁷

Megjárta a sztálingrádi és a szverdlovszki lágervilágot. 1955. november 20-án szovjet rabtartói átadták a magyar igazságügyi szerveknek.⁸ A jászberényi börtönből 1956. június 8-án szállították fel a budapesti Kozma utcai gyűjtőfogházba, ahonnan 4364 nap fogság után (!), 1956. október 8-án szabadult. Az 1956-os forradalom idején „*ismerve az oroszokat, teljes passzivitásban volt.*”

Megtűrt, negyedrangú állampolgárként élt a „kádári” Magyarországon, s egészen a rendszer-változásig megfigyelés alatt állott.⁹

³ A székesfehérvári 3. honvéd gyalogezred történetét bővebben lásd: BABUCS–SZABÓ 2009. 1–296.

⁴ Koós 1997. 1.

⁵ A szovjet katonai bíróságok a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének 1943. április 19-i rendelete alapján ítélték kötélt általi halálra az általuk háborús bűnösnek nyilvánított hadifogoly tiszteket és katonákat. A halálos ítéleteket 1947. április 19. és 1950. január 12. között hajtották végre, majd azt követően módosították a halálos ítéleteket 25 évi javító-nevelő táborra, ill. börtönre. VARGA 2006. 19.; Másutt az szerepel, hogy a Szovjetunióban 1947. május 28-án helyezték hatályon kívül a halálbüntetést. KRAUSZ–VARGA 2013. 29., 223.; Mindezek mellett a szovjet büntetőtörvénykönyv 58. §. 1–14. pontjai alapján bárkit ítéltettek halálra vagy 5–25 év közötti büntetőtáborra. RÓZSÁS 2000. 4.

⁶ Koós 1997. 23.

⁷ Koós 2009.; BENE–SZABÓ 2006. 156.

⁸ ÁBTL V-143319-320.; ÁBTL V-129026/2.; ÁBTL V-129027/7.; ÁBTL V-145386/13.

⁹ Koós 1997. 54–62.

AZ ELLENE FELHOZOTT VÁDAK ÉS A KATONAI TÖRVÉNYSZÉKI TÁRGYALÁS SZÍNJÁTÉKA

Koós Ottó százados fogságba esett katonáival együtt, gyalogmenetben került ki Szamborba, ahol 1944. december 6-án bajtársaival együtt bevagonirozták és az Urálba vitték, ahol Ufalejbe került. 1946. március 15. és 1947. júniusa között volt Kistimben, ahonnan Cseljabinszba szállították át. Több, hazatérő hadifogoly szállítmányból is „kiemelték”, utójára 1949-ben, a 7082. számú voronyezsi táborban.¹⁰ Itt tartóztatták le 1950. október 8-án.¹¹ Fogvatartói semmit sem bíztak a véletlenre, hiszen cellájában sosem tartózkodott egyedül, több alkalommal kapott cellatársakat, akiknek az volt a feladatuk, hogy terhelő információkat szerezzenek tőle. A Brjanszkban 1950. december 30-án lezajlott tárgyaláson a szovjet katonai törvényszéket egy alezredes, egy őrmester és egy rendfokozat nélküli katona alkotta. Koós százados ellen több vádat is felhoztak: szovjet állampolgárok letartóztatása és partizánok elleni harcban való részvétel.

A tárgyalásról Koós Ottó a következőket őrizte meg emlékezetében: *„Először azt az ácsot hallgatták ki, aki ottlétünkör az iskolában deszkapriccseket csinált, hogy ne kelljen embereimnek a földön feküdniük. A fényképem azt hiszem a faluban [akkor – BZ] közszemlére volt kitéve. (...)*

A bíró: – Hány tehenet és egyéb dolgot vittek el a faluból?

A becsületes válasz: A tanú: – Amíg a magyarok a faluban voltak, semmiféle atrocitás nem történt.

A bíró felháborodással vette tudomásul válaszait és elég gorombán kiutasította a teremből. (...)

Az általam letartóztatott három oroszból csak egy volt ott. Ketten később beléptek a miliciába és ezért már a tárgyaláson munkatáborban voltak, büntetésüket töltötték. A megjelent harmadik – ahogy később elítélésem után megtudtam – a falu főtolva volt, és mindig úgy forgatta köpenyét, ahogy a szél fúj. A legnagyobb sérelme az volt, hogy azon az éjszakán, amit körletünkben töltött, hideg volt a szoba (legénységem is uyanott volt).

A németek által felakasztott két partizán kivégzését is rám akarták terhelni. Azzal, hogy a község gépállomásán a németek voltak elszállásolva és az akasztás ott történt, nekünk meg a község iskolájában volt körletünk, talán bizonyítottnak látták, hogy az akasztást a németek tették. Az egyik partizán nővére igencsak azt állította, hogy a holttestet tőlem kérte ki! (...)

Az utolsó szó jogán csak annyit mondtam:

– Nem érzem magam bűnösnek! A nemzetközi hadviselés szabályai ellen nem vétettem.

Jött az ítélet kihirdetés, amit az alezredes olvasott fel. Persze csak foszlányokat, egy-két szót értettem, csak a végén »dvacetpiaty«-ot értettem meg. A tolmács egy mondatban lefordította: »A haditörvényszék büntetteiért 25 évre ítélte. (...) megkaptam az ítélet magyar fordítását (...) tele helyesírási hibával, 1/4 íven.«¹²

Koós Ottó századost, más bajtársaihoz hasonlóan a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének 1943. április 19-i rendeletének I. paragrafusára alapján ítélték el.¹³ Hasonló ítéletet kapott

¹⁰ Más helyütt: Koós Ottó százados a voronyezsi 82. számú tábor 1. számú táborrészlegénél, mint a 14. szakasz parancsnoka szerepelt egy 1949. július 26-i nyilvántartásban. VARGA 2006. 122.

¹¹ Koós OTTÓ 55509. számú tisztí okmánygyűjtője; ÁBTL V-143319-320.; ÁBTL V-129026/2.; ÁBTL V-129027/7.; ÁBTL V-145386/13.

¹² Koós 1997. 36–37.

¹³ Más helyütt az szerepel, hogy Koós századost nem csak a fentebb említett rendelet, hanem az OSZFSZK (Oroszországi Szovjet Föderatív Szocialista Köztársaság) Btk. 319–320. paragrafusára alapján ítélték el.; ÁBTL V-143319/1.; Az 1943. április 19-i rendelet közel egy évtizedig a szovjetek által legtöbbször hivatkozott jogszabályi alap volt a háborús bűnösök

1947. november 25-én Baumann István vezérőrnagy¹⁴, aki 1941 végén és 1942 elején a győri 46. gyalogezred parancsnokaként Koós százados felettese volt a megszállt területeken.¹⁵

Az ítélet egy később keletkezett, meglehetősen felületes módon lefordított és elütéseket, hibákat tartalmazó változata az alábbiakat tartalmazta: „*A Katonai Törvényszék 1950. dec-30-án bírósági tárgyaláson tárgyalta, tolmács jelenlétében, a Szovjetunió Legfelső Tanácsa Elnökségének 1943. ápr. 19-én kelt rendelete I.§-ban foglalt bűncselekmény elkövetésével vádolt – KOÓS Otto – szül. 1915. Bécs, magyar nemzetiségű, magyar állampolgár, egyetemi végzettségű, – ügyét és MEGÁLLAPITOTTA HOGY: KOÓS, mint a 33-ik magyar gyalogsági ezred 7-ik századának parancsnoka 1942 január–februárjában katonákat adott át a büntető századnak a megszállott ellenségesen fellépő személyek és partizánok elleni harc folytatására.*

1942 februárjában KOÓS beosztott katonáival Tapochi faluban letartóztatott 2 szovjet állampolgárt és Csurovicsiba kísérte őket, ahol aztán felakasztották őket.

---

felelősségre vonásakor, az ítéletek java ezen a rendeleten alapult, mely a következőket tartalmazta: „*Azon büntető intézkedésekről, amelyek a szovjet polgári lakosság és a hadifogoly vöröskatonák elleni gyilkosságokat és kínzásokat elkövető német-fasiszta gazemberekre, a szovjet polgárok közül kikerülő kémekekre, hazaárulókra és segítőikre vonatkoznak.*

Azokban a városokban és falvakban, amelyeket a Vörös Hadsereg a német-fasiszta megszállók uralma alól felszabadított, számtalan olyan szörnyű gaztetet és bestiális, erőszakos cselekedetet tártak fel, amelyeket a békés szovjet lakossággal és a hadifogoly vöröskatonákkal szemben a német, olasz, román, magyar és finn fasiszta söpredékek, Hitler-bérencek, valamint a szovjet polgárok közül kikerülő kémekek és hazaárulók követtek el. A katonai alakulatok és a hitleri hadsereg csendőralakulatainak parancsnokai, a Gestapo vezetői, a polgármesterek, a városok és falvak parancsnokai, a hadifogolytáborok parancsnokai és a fasiszta hatalom más képviselőinek parancsára több tízezer teljesen ártatlan nőt, gyereket, idős embert és hadifogoly vöröskatonát kínoztak meg vagy vadállati kegyetlenséggel, akasztottak fel, löttek agyon, égettek el élve.

A békés szovjet lakossággal és a hadifogoly vöröskatonákkal szembeni véres leszámolásokat elkövető bűnözőkkel és a helyi lakosság köréből származó segítőikkel szemben jelenleg olyan büntető intézkedéseket alkalmaznak, amelyek a végrehajtott gazteteteknek nyilvánvalóan nem felelnek meg. Tekintetbe véve azt, hogy a védtelen szovjet polgárokkal és a hadifogoly vöröskatonákkal szembeni leszámolások, az erőszak és a hazaárulás a leggyalázatosabb, legsúlyosabb bűncselekménynek, a legaljasabb gaztetetnek számítanak, a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának Elnöksége a következő határozatot hozza:

1., Elrendeli, hogy akasztás általi halálbüntetéssel kell sújtani azokat a német, olasz, román, magyar és finn fasiszta gazembereket, akikről bebizonyosodott, hogy a polgári lakossággal és a hadifogoly vöröskatonákkal szemben elkövettek a gyilkosságokat és kínzásokat. Ugyanez vonatkozik a szovjet polgárok közül kikerülő kémekekre és hazaárulókra is.

2., 15–20 évi kényszermunkával büntetendőek azok a helyi lakosság köréből származó segítőik, akikről bebizonyosodott, hogy együttműködtek a gazemberekkel a polgári lakosság és a hadifogoly vöröskatonák elleni leszámolások és erőszakos cselekmények elkövetésében.

3., A békés szovjet lakossággal és a hadifogoly vöröskatonákkal szembeni leszámolásokat és erőszakos cselekményeket elkövető fasiszta gazemberek, valamint a szovjet polgárok köréből származó kémekek, hazaárulók, továbbá a helyi lakosság köréből származó segítőik ügyeinek vizsgálatát katonai-tábori bíróságok végezzék, amelyeket a működő hadsereg hadosztályainál állítsanak fel a következő személyekből: a hadosztály katonai törvényszékének elnöke (a bíróság elnöke), a hadosztály különleges osztályának vezetője és a hadosztályparancsnok politikai helyettese (a bíróság tagjai) a hadosztály ügyészének részvételével.

4., A katonai-tábori bíróságok ítéletét a hadosztályparancsnoknak meg kell erősíteni és azt azonnal hatállyal végre kell hajtani.

5., A katonai-tábori bíróságok ítéleteit – az elítéltek akasztással történő halálos ítéletét – a hadosztályoknál a nyilvánosság előtt kell végrehajtani, az akasztottak testét néhány naoig az akasztófán kell hagyni, hogy mindenki tudja, mi a büntetésük, hogy milyen büntetés ér utol mindenkit, aki a békés polgári lakossággal szemben erőszakos, megtorló cselekményeket követ el Is aki elárulja a hazáját.” Közli: Magyar megszálló csapatok a Szovjetunióban 28. old.

¹⁴ Baumann István (Budapest, 1894. november 15. Sender Anna – Budapest, 1966. december 23.) alezredes, 1942. április 1-jétől ezredes, 1944. november 1-jétől vezérőrnagy. 1941. október havától 1942. május 6-ig a győri 46. gyalogezred parancsnokaként a megszállt ukrán területen hadiszolgálatot látott el. SZAKÁLY 2003. 46.

¹⁵ ÁBTL V-143319.

A közöltek alapján a Katonai Törvényszék büntősnek mondta ki KOÓS Ottót a Szovjetunio Legfelső Tanácsa Elnökségének 1943. ápr.19-én kelt rendelete I. §. alapján a Katonai Törvényszék KOÓS Ottót 25 évi szabadságvesztésre ítélte.

*A büntetés kezdete 1950. okt. 9.*¹⁶

A brjanszki katonai bíróság Koós Ottó századost, mint megszálló és partizánvadász alakulat parancsnokát a fenti koholt vádak alapján eredetileg halálra ítélte, melyet 25 évi javító-nevelő munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre módosított. Innen a moszkvai elosztó börtönbe került, ahonnan 1951. április hó végén az egyik sztálingrádi lágerbe szállították, 1954 telén pedig a Szverdlovszk környéki légervilágba (Revda, Kljucs), ahol többnyire osztrákok, németek és románok raboskodtak. 1955 áprilisától a krompiki táborban volt, ahol a lágerlakók többségükben magyarok és románok voltak. Az otthonnal való egyedüli kapcsolatot a vöröskeresztes lapok jelentették, a szovjet légervilágban eltöltött 11 év 25 nap alatt menyasszonyától 240 db, keresztanyjától 180 db, más, távolabbi rokonától 16 db lap érkezett, s az első vöröskeresztes csomagot 1954 tavaszán kapta meg Bécsben élő nagynénjétől.¹⁷ Koós Ottót 1955. november 20-án adták át a magyar igazságügyi szerveknek, s 1956. június 8-ig a jászberényi börtönben raboskodott 260 bajtársával együtt.

AZ UKRAJNAI MAGYAR MEGSZÁLLÓ TEVÉKENYSÉG KEZDETE ÉS A PARTIZÁNHÁBORÚ JELLEMZŐI

A második világháború után a győztes szovjetek hadifoglyaik közül nem csak az SS katonákra vadásztak, hanem azokat is kiemelték, akik a németek és szövetségeseik által megszállt területeken partizánvadász alakulatokban szolgáltak. A jobb megértés végett nem árt megismernedünk az 1941–1944 között megszállt területeket jellemző viszonyokkal, a partizánok harcmodorával és a magyar csapatok viselkedésével.

A leharcolt gyorshadtest hazahozatalának ellentételezéseként a magyar hadvezetőségnek 1941. november elején négy, később pedig még kettő gyalogdandárt kellett kiküldenie a megszállt Ukrajnába, mint területbiztosító seregtesteket. Hadvezetőségünk az idő rövidege miatt arra törekedett, hogy a csökkentett harcértékű dandárok úgy kerüljenek kiállításra, hogy szervezésük valamennyi hadtestet egyformán érintsék, de azok ne veszítsenek harcértékükből. A megszálló dandárok (1942. február 17-től könnyűhadosztályok) a Magyar Királyság különböző területeiről származó ezredekéből és zászlóaljkból alakultak meg. Személyi állományuk idősebb sorványú legénységből és gyengén kiképzett, gyér magyar nyelvtudású nemzetiségi katonákból tevődött össze. Mivel nem első vonalbeli harcra, hanem megszállási feladatok ellátására szánták ezen seregtesteket, így hadrendjükből eleinte hiányoztak a tüzérek és a páncélosok. A vasútvonalak túlterheltsége miatt 1941. október elején előbb a 121. és a 124. gyalogdandárok kerültek ki ukrán területekre. Hamarosan a 105. és 108. gyalogdandárok is Ukrajnába kerültek. A 105. a Dnyepertől nyugatra, a 108. gyalogdandár pedig attól keletre rakodott ki. 1941. november közepén német követelésre aztán a 102. gyalogdandár és a 111. gyalogdandár egy részének kiküldéséről is döntés

¹⁶ ÁBTL V-143319/1.

¹⁷ Koós 1997. 40–48.

született, melyek kiszállítására 1941. december közepéig került sor. A megszállt területeken a honvédek egy teljesen más hadviselési formával találkoztak, a lakosság szinte egészét érintő partizánháborúval, amely teljesen más ideológiai síkok mentén mozgott és így különbözött az első vonalbeli szolgálattól. Erre pedig a magyar alakulatok egyáltalán nem voltak felkészítve.

Mint minden hadseregben, eleinte a magyar megszálló csapatoknál is előfordultak erőszakos kilengések, de ezek szórványosak voltak, ugyanis ellenkező esetben a megszállt területekről később visszavonuló honvédeket számos atrocitás érte volna az egyre erősödő partizánmozgalom és a lakosság részéről, ám ez nem történt meg. Amíg a Szolgálati szabályzat a honvédség belső szabályozója volt, az 1939-ben kiadott Harcászati szabályzat a hadrakelt sereg viselkedését is szabályozta, s ez a megszállt területeken is érvényben volt. Ezen szabályzat úgy fogalmazott, hogy a parancsnok *„hivatása a vezetés. Az ő feladata az elhatározás, a parancsadás, a végrehajtás ellenőrzése, a csapat erkölcsi értékének megóvása és emelése, valamint az alárendelt egységek harcképességének fenntartása. Teljes mértékben felelős mindazért, amit a vezetés érdekében tett vagy tenni elmulasztott.”*¹⁸ A hadbíróságok *„a hadrakelt seregnél bűnvádi eljárásra vonatkozó szabályok a gyors megtorlást biztosítják. A gyors eljárás természetesen nem mehet az ügy igazságos elintézésének rovására.”*¹⁹ A tábori rendészet feladatainak leírásakor arra is kitért, hogy *„A polgári lakossággal szemben tett intézkedések szigora a lakosság megbízhatóságához, magatartásához és a hadviselés érdekeihez igazodjék. Nyugodt vagy éppen barátságos érzelmű lakossággal szemben a kíméletlen eljárás éppoly hiba, mint az ellenséges érzelművel szemben az erélytelenség.”*²⁰ A biztosító csapatok operálása kapcsán pedig kijelentette, hogy a *„foglyokat ellenséges magatartás, vagy szökési kísérlet esetén lövjük le.”*²¹

Mivel a magyar hadseregfejlesztés és a hazai hadiipar felfuttatása csak 1938 tavaszától vette kezdetét, a honvédség minőségi és mennyiségi fejlesztése terén majd két évtizedes lemaradást kellett behozni, és 1941-ben a magyar hadiiparnak még az is nagy gondot okozott, hogy a gyors-hadtest veszteségeit pótolja. Az egyre fokozódó partizántevékenység és a német hadvezetés gátlástalansága miatt – szükség esetén a magyar megszálló alakulatokat is bevetették a szovjet reguláris erők feltartóztatására – később igyekeztek ezen hiányosságokat pótolni. A honvédséget eredetileg a szomszédos országokkal szembeni revíziós háborúra és nem a Szovjetunió elleni küzdelemre készítették fel, így a szélsőséges időjárási viszonyok is alaposan próbára tették a honvédeket. A helyi lakossággal és a partizánokkal szemben a honvédek esetenkénti erőszakos fellépése csak részben magyarázható az ún. erőszakspirállal, így cselekedeteik és motivációik megértéséhez ismernünk kell gondolatvilágukat és eszmeiségüket, s nem szabad mai szempontok alapján ténykedésüket megítélnünk.²² Az akkori magyar társadalom döntő többségét, így a hadseregben szolgáló tiszteket és honvédeket a revízió, az antibolsevizmus és az azzal párosuló antiszemitizmus határozta meg, hiszen a nemzeti emlékezetben elevenen élt az 1919-es tanácskommün ország- és nemzetvesztő tevékenysége. Így mindezek tetteikben is megnyilvánultak.²³

¹⁸ *Harcászati szabályzat* 1939. I. rész 8.

¹⁹ *Harcászati szabályzat* 1939. III. rész 96.

²⁰ *Harcászati szabályzat* 1939. III. rész 98.

²¹ *Harcászati szabályzat* 1939. II. rész 43.

²² A magyar csapatok megszálló tevékenységét más megközelítésben lásd: Ungváry 2015. 1–467.; Ungváry 2004. 38–156.

²³ BABUCS 2016c.

A második világháború során operáló szovjet partizánszervezet részben a megszállt terület ellenség általi birtokbavétele előtt épült ki. A szovjet partizánmozgalom a német Wehrmacht által megszállt szovjet területeken alakult ki, s idővel mind szerepe, mind jelentősége megnövekedett. A partizánok állománya az 1941 nyarán és őszén szétvert szovjet alakulatok katonáiból és a polgári lakosság soraiból tevődött össze, akik önkéntes alapon vagy kényszer hatására szolgáltak kijelölt és kiképzett vezetőik alatt. A partizáncsoportok ereje változó volt, de mivel tág mozgástérrel a kisebb csoportok rendelkeztek, így többnyire 70-100 fős egységek működtek. Egyéni fegyverük a puska volt, de járőreik jól felszereltek voltak: géppisztollyal, golyósóróval, gránátvetővel, kézigránáttal és más gyújtó anyagokkal is rendelkeztek. Nagyobb csoportjaik komoly fegyverezéssel bírtak, hiszen a fentebb említett fegyvereken túl voltak géppuskáik, aknavetőik, tüzérségi lövegeik, rendelkeztek távbeszélő berendezéssel, rádióval és járművekkel is. A partizánok többnyire polgári öltözetet hordtak, de gyakran előfordult, hogy a saját vagy az ellenséges hadsereg ruházatát viselték. Ellátásukat helyi beszerzéssel igyekeztek megoldani, fegyver- és lőszer utánpótlásuk rejtett raktáraikból és légi úton, ejtőernyős szállítással történt. Mivel a szovjet hadvezetés többnyire általános utasításokat, irányelveket szabott meg a partizánoknak, így a csoportok parancsnokai dönthettek az általuk végrehajtandó feladatokról. Kedvelt harcmódjuk a rajtaütés volt, melyet kisebb ellenséges alakulatok, szállító oszlopok, parancsnokságok, pihenőhelyek, repülőterek, lőszer- és élelmezési raktárak ellen hajtottak végre. Mindezek mellett a rombolás (vasútvonalak, műtárgyak, távbeszélő vezetékek és központok, közüzemek részleges vagy teljes megsemmisítése), a hírszerzés és a helybéli lakosság moráljának gerjesztése és fenntartása volt, bármi áron. Rajtaütéseiket és akcióikat alapos előkészítés (megfigyelés, felderítés) után hajtották végre, főleg olyan erdős-mocsaras területen, melynek minden zegét-zugát alaposan ismerték, így a tűzrajtaütést követően gyorsan el tudták hagyni a helyszínt.²⁴

A megszállt Ukrajnába kiküldött magyar seregtestek katonái nem kaptak partizánvadász kiképzést sem békehelyőrségeikben, sem ukrán területen. Ezért a honvédek bőrükön tapasztalták meg a partizánok – minden hadviselési szabályt felrúgó – harceljárásait, s így szereztek gyakorlatot a partizáncsoportok hathatós leküzdéséhez. Később halmaji Bor Jenő altábornagy²⁵ összegzése szerint a partizánok elleni harcban az éberség, a személyes bátorság, valamint az állandó tűzkészültség bírt kiemelt fontossággal, s a továbbiakban így jellemezte a partizánellenes harceljárási módokat: *„A felderítés mindennél fontosabb. Ezt odáig kell fejleszteni, hogy lehetőleg a partizánok között is legyenek kémeink. A községek civil lakossága azonban semmiképpen nem nélkülözhető a felderítésben. Ezek beszerzésére sem pénzt, sem fáradságot nem szabad kímélni. Partizáncsoportok csak áttekinthetetlen területeken, erdőkben, mocsaras területen, nagy városokban, nagy vizeken, hegységekben rejtőzködhetnek el, ahova nem jutnak el csapataink, vagy csak ritkán. Ezért e területek kijáratait kell állandóan szemmel tartani. A felderítésnek igen fontos eszköze a rádió-lehallgatás. Különösen áll ez a partizánok ellen. Az ő egyedüli gyors híradásuk útja a rádió. Mindent el kell követni, hogy adóik helyét megállapítsuk és a harcra hivatott csapattal azonnal közöljük.*

²⁴ HM Hadtörténelmi Levéltár, Budapest. Csapatanyagok, csapattestek. II. 1519. 22. doboz. 46/1. zászlóalj számnélküli iratok. („Irányelvek a partizánok leküzdésére.” /105. gy. dd. I. b. 41. XI. 26.)

²⁵ Bor Jenő (Hajdúszoboszló, 1895. szeptember 8. Rácz Ilona – Washington, 1979. november 30.) vezérőrnagy, 1944. november 1-jétől altábornagy. 1943. augusztus 10. és 1944. április 5. között volt a megszállt 12. könnyűhadosztály, majd 1944. április 6. és július 18. között a II. tartalék hadtest parancsnoka volt ukrán területen. SZAKÁLY 2003. 61.

A partizánoknak az ellátás, az élelem- és lőszerutánpótlás, a fegyverzet és emberanyag kiegészítés éppen olyan fontos a harcukhoz, mint a rendes hadseregnél. Az élelmet és az emberanyagot a környékből szerzik, toborozzák, a fegyverzet és lőszer azonban légi úton jut el hozzájuk és pedig éjszaka. Az éjszakai repülés feladata tehát a ledobó helyeket felderíteni, bombázni és a szállító gépeket lelőni.

A leghatásosabb felderítési mód a harccal való felderítés, az állandó hajtóvadászat. (...) a csapatokat állandó mozgással több irányból kell alkalmazni.

Ha csupán arra szorítokozunk, hogy valamilyen területet, vagy utat, vasutat, műtárgyakat megvédjünk az orvtámadások (erőszakos megrohanás és robbantások) ellen, akkor sokkal több erőt kell alkalmaznunk, amnyit, mintha támadólagosan lépünk fel. Naponta más és más irányba bevetett, több kisebb, de jól felszerelt és bátran vezetett és koncentrikusan egymás felé mozgó vadászkülönítmények lehetetlenné tehetik a partizánok nagyobb csoportokban való működését. Egyes kisebb csoportok elszigetelt merényletei ellen pedig főleg a felderítéssel egybekötött rendszertelen és sűrű járőrözés segít. A partizán éjjel dolgozik, így mi is. A nappal a pihenés ideje.

A tűzoltalom és tűzfegyelem minden ténykedésünk alkalmával a partizánok ellen elsődrendűen döntő tényező. Felderítetlen és biztosítatlan területre soha se lépünk tűzoltalom előzetes megszervezése nélkül (csapdák). Megfélemlítésül rendszerint tanácsos áttekinthetetlen területeket – mielőtt azokra vonulunk – tűzzel átfésülni. Különösen áll ez az erdőkre, ahol a partizánfigyelők rendszerint magas fákon települnek. A tűzfegyelem pedig azért fontos, hogy hiába ne pazaroljuk el a lőszert, ha ezzel idegeinket megnyugtatni gondoljuk. Sötétségben, cél nélkül nem szabad a levegőbe durrogatni csupán azért, hogy ezzel a partizánokat elrémítsük. Ilyen tűz a partizánból nem ijedséget, hanem megvetést vált ki. Emellett pontosan elárulja saját állásainkat. Néha, erre alkalmas helyeken technikai védőeszközöket is használhatunk. Azonban arra vigyázzunk, hogy ezek csak éjjel legyenek aktíválva és se a saját csapatban, se a lakosságban ne tegyenek kárt. (...)

A partizánok ellen harcoló csapatot aknák felszedésében, illetve ártalmatlanná tételében gondosan ki kell képezni, mert – különösen a járőrözésben – feladataik nagyobb része ebből áll. Minden harcosnak, aki utak vagy vasutak mentén járőrbe megy, éles szemmel kell figyelnie a talajra, s az azon észlelt legkisebb rendellenességet, friss nyomokat, földmunkából származó jeleket fel kell ismernie és a területet meg kell jelölnie, mint aknaveszélyes részt. (...) Az ellenséges aknákkal kapcsolatban fel kell készülni a legkülönbözőbb csapdákra és megtévesztésekre.”²⁶

A magyar megszálló sereg- és csapattestek parancsnokságai – legalábbis rendelkezéseikkel – igyekeztek minél jobb együttműködést kialakítani Kelet- és Nyugat-Ukrajna lakosságával, illetve azok vezetőivel, hiszen jól tudták, hogy az állandó partizánveszélyen túl az ellenséges érzelmű lakosság is komoly problémákat okozhatott. A helyi lakosság bárminemű megkárosítása, jószágainak és terményeinek engedély nélküli rekvirálása, a nők elleni erőszak szigorú büntetést vont maga után. Így pl. a 105. gyalogdandár 1941. december 27-i rendelkezésében a következők olvashatók: „A dandár feladata a biztosításon kívül a terület megbékéltetése. Rablás, lányokkal, asszonyokkal szembeni erőszakoskodás nemcsak a feladat megoldásának szellemével ellenkezik, hanem a lakosság jobb érzésű rétegének ellenséges érzületét is kiváltja és a magyar katona jó hírnevét is teljesen tönkre teszi. Aki ez ellen vét, azzal szemben kíméletnek nincs helye.”²⁷

²⁶ BOR JENŐ: A 12. könnyű hadosztály... 2–3.

²⁷ „Egyéni meggazdagodást célzó zsákmányolások megszüntetése” 362/105. gy. dd. I. a. 41. XII. 27.). Hadtörténelmi Levéltár Csapatanyagok, csapattestek. II. 1519. 22. doboz. 46/III. zászlóalj számméltküli iratok.

A háború utáni Magyarországon is szabályosan vadásztak a keleti megszállt területeken ténykedett honvédtisztekre. Példának okáért megemlíthetjük Csendes Imre ezredest, az 55/II. zászlóalj volt parancsnokát²⁸, Dobes Hubert ezredest, a 33. gyalogezred volt parancsnokát²⁹, valamint Kukorelly József századost, a 33. gyalogezred egykori 1. ezredsegéd tisztjét³⁰. Mindannyiójukat 1953-ban ítélték el háborús bűntettekért.³¹

MI TÖRTÉNT CSOROBICSIBAN ÉS A JELINÓI ERDŐBEN?

A székesfehérvári „Szent István” 3. honvéd gyalogezred részeiből összeállított 33/III. gyalogzászlóalj a Baumann István ezredes parancsnoksága alatti győri 46. gyalogezred alárendeltségébe került, s 1941. október 27-én indult el a Székesfehérvárról. A 33/III. zászlóalj vasúti szállítás útján került Csernyigovba és a többi megszálló alakulathoz hasonlóan, csak 50%-os személyi feltöltöttséggel bírt, állományába 21 tiszt és 453 honvéd tartozott. A zászlóalj három puskaszázada századonként 120 főből állott, nehézfegyverzetük 9 db 31 M. Solothurn golyószóró és 1 db 36 M. 20 mm-es nehézpuska volt. A géppuskás század három szakaszból állott, szakaszonként 2-2 db 07/31 M. Schwarzlose géppuskával. A 33/7. puskászázad parancsnoka, az akkor 26. esztendejében járó nemes békei Koós Ottó főhadnagy így emlékezett százada állományáról: *„A legénység részben a két évüket leszolgáltakból állt, kik épp leszerelésükre készülődtek. Ők lettek a szükséges létszámra feltöltve a nyár folyamán bevonultatott és két hónapos kiképzésben részesített felvidéki katonákkal.”*³² A 105. gyalogdandárhoz tartozó székesfehérvári zászlóalj 1942. január 17–27. között vett részt az első partizánellenes akciókban Mena–Sznovszkaja–Gorodnya településektől délre. A megszálló szolgálatra tapasztalatszerzés és kötelességtudat végett önként jelentkezett Koós Ottó főhadnagy zászlóalja később a Csernyigovtól 60 km-rel észak-északkeletre lévő Gorodnyára települt, míg kikülönített százada Csorobicsiben nyert elhelyezést. Az itt történekről Koós Ottó főhadnagy az alábbiakban emlékezett: *„1942 januárjában századom egy faluban [Csorobicsi – BZ] útbiztosítási és figyelési feladattal volt kihelyezve, a zászlóaljtól kb. 25-30 km-re. Egy este az útellenőrző járőr, a szomszéd falu milíciájával (...) bekísérnek két fiatalembert, akiknek pufajkájuk alatt elfürészelt csövű puska volt, és három orosz személyt, akik a partizánokkal összeköttetést tartanak. Másnap reggel a tényfelderítés alapján a három polgári személyt elengedtem. A két fegyverest a zászlóaljparancsnokságra kellett volna bekísértetnem 25 km-re gyalogmenetben. Nagyon elgondolkodtam, hogy lehetne ezt legjobban megoldani? Legalább egy raj kíséretet kellett volna a két partizán mellé adnom. Ugyanis decemberben a hadosztály huszárszázada elfogott egy német egyenruhába öltözött lovas partizánt. A századparancsnok két huszárral a bázisra útbaindította, azonban két nap múlva sem*

²⁸ Csendes Imre (Pécs, 1894. október 31. – ?) alezredes, 1943. június 18-tól ezredes. 1941. október havától 1942. november haváig a zilahi 55/II. zászlóalj parancsnokaként ténykedett a megszállt ukrán területen. HL AKVI 299/1894.; ÁBTL V-121053.

²⁹ Dobes Hubert (Fehértemplom, 1896. február 12. Szeher Julianna – ?) ezredes. 1943. január 26. és 1944. január 8. között volt a megszálló 33. honvéd gyalogezred parancsnoka. HL AKVI 396/1896.; ÁBTL V-108023.

³⁰ Kukorelly József (Szeged, 1913. április 26. Bánhidu Edith – ?) százados. 1943. január 5. és 1944. február 14. között mint a 33. honvéd gyalogezred 1. ezredsegéd tisztje ténykedett a megszállt Ukrajnában. KUKORELLY JÓZSEF 48105. számú tiszti okmánygyűjtője.; ÁBTL V-108024.

³¹ ÁBTL V-121053.; ÁBTL V-108023.; ÁBTL V-108024.

³² BABUCS–SZABÓ 2009. 72.

érkeztek meg. Mikor keresésükre indultak, a két huszárt levetkőztetve, agyonverve, megfagyva találták az úton. Ez a megtörtént eset embereimmel kapcsolatban nagyon foglalkoztatott, tartottam tőle, hogy ugyanígy fognak járni.

Már útba akartam indítani őket, mikor jelentik, hogy egy német járőr érkezett egy őrmester vezetésével a faluba. Érdeklődtem, honnan jöttek? Kisült, hogy arról a területről, ahonnan a két fegyveres való. Azonnal, puskáikkal együtt átadtam őket a németeknek. Azok magukkal vitték szállásukra. Később hallottam, hogy rövid kihallgatás után felakasztották őket, mielőtt a faluból elmentek volna.”³³

Nem sokkal később, 1942. február 6-án a zilahi 55/II. zászlóalj egyik puskásszakaszát felderítő vállalkozása közben egy partizáncsoport lepte meg Gorodnyától 18 km-rel kelet-északkeletre, s erre válaszul megtorló jellegű akcióra került sor. A Tihonovicsi – Ivanovka – Novije Bobrovicsi – Jelino közötti erdőségben rejtőzködő partizáncsoport elleni támadás alkalmával a 33/7. puskásszázadot is bevetették. A február 15-én megindított vállalkozásban a 33/7. puskásszázad megerősített I. szakasza vett részt egy géppuskás rajjal, melynek élraját felderítő osztagparancsnokként Szádvári János próbaszolgálatos zászlós vezette.³⁴ Jelen volt törzsével a századparancsnok, Koós Ottó főhadnagy is. A Gutka-Studeneckajától délnyugatra található erdőben az élraj váratlanul – három oldalról – ellenséges gyalogsági tűzbe került. A vállalkozás részleteire Szádvári János próbaszolgálatos zászlós a következőkben emlékezett: „A tífős élrajjal egy tisztáson levő erdészházhoz értünk, amely üres volt. Az istállóban egy levágott marhafejet találtunk, itt partizánok lehettek. Az erdő irányába folytattuk utunkat, amikor hirtelen tüzet kaptunk. Nem kellett vezényelni, hogy »Feküdj!«, mindenki levágta magát a félméteres hóba, az út mentén. Ezalatt a másik kettő raj és a századparancsnok is felért az erdészházhoz és tanúi lehettek a tűzrajtaütésnek. A rajparancsnok, két ukrán katona és a ruszin legény közben leértek a domb lejtőjére, ahol kezdődött az erdő. Ahogy tüzet kaptunk, azok visszaszaladtak az erdészházhoz. Látták, mikor levágódtam a hóba, a sisak leesett a fejemről. Jelentették Koós főhadnagynak, hogy biztosan megsebesültem. Erre a főhadnagy úr nagyon mérges lett, s azt mondta: »Amíg a zászlós urat élve, vagy halva nem hozzák vissza, innen nem megyünk el!« Egyben parancsot adott a másik két rajnak is, hogy tüzeljenek a golyószóróval.

Mivel a 35 fokos hidegben a golyószóróba belefagyott a zsír, előbb azt szét kellett szedni, hogy alkatrészeit szárazra lehessen dörzsölni. Egyedül az élraj golyószórós csatárja kezdte meg a tüzelést. Ez lett a veszte szegénynek, mert őrá kezdtek tüzelni a partizánok. El is esett ott. A másik célpont én voltam nyakamban a távcsővel, oldalamon a térképtáskával. Egy-két golyó a sisakomon is pattogott, a köpenyemen pedig jónéhány lyuk lett. A partizánok nagyrésze a fák tetején helyezkedett el, onnan tüzeltek. Lövedékeik zöme átment felettünk és lezúdult a völgybe, ahol a géppuskásaink voltak. Hiába ordított nekik a századparancsnok, hogy tüzeljenek, nem mertek tüzelőállásba menni. Erre egy puskával a kezében ő maga szaladt le az erdészház mögül hozzájuk. Eközben egy robbanó golyóval átlőtték a karját. Addig nem engedte magát bekötözni, amíg a géppuskásokat fenékebe nem rugdosta, hogy azonnal menjenek tüzelőállásba. Ez volt a szerencsénk,

³³ Koós 1997. 36.

³⁴ Szádvári János Pál (Jászberény, 1915. január 25. Simon Amália – Jászberény, 2005. július 11.) továbbszolgáló zászlós, 1944. július 1-jétől hivatásos főhadnagy. 1941. október 25-én a 33/III. zászlóalj 7. puskásszázadának szakaszparancsnokaként elvonult a megszállt ukrán területre. 1941. november 1-jétől próbaszolgálatos zászlósként szakaszparancsnok, 1942. február 15-től pedig megbízott századparancsnok volt. 1942. július 6. és augusztus 8. között zászlóaljsegéd-tisztí teendőket látott el. 1942. augusztus 18-án tért haza a megszállt ukrán területekről. SZÁDVÁRI JÁNOS 26973. számú tisztí okmánygyűjtője.

*mert ahogy a hóban el kezdtek vele tüzelni, a géppuska csöve felfelé állt és láttuk, hogy a partizánok csakúgy potyognak le a fákról. Erre mi is bátrabbak lettünk és kiadhattam a parancsot az erdészházhoz való visszavonulásra. Riedl őrzető³⁵ holttestét sajnos nem tudtuk kimenteni, Koós főhadnagyot pedig bekötötték és szánra fektették. A visszavonulás után átvettem a századparancsnokságot.*³⁶

A február 15-i vállalkozás során egy jól felfegyverzett, erős partizáncsoport felderítése történt meg. A 33/III. és az 55/II. zászlóalj délkeleti és nyugati irányból meginduló megerősített szakasz erejű felderítő osztagai súlyos harcokba keveredtek a partizánokkal, amelyben az 55/II. zászlóalj szenvedett érzékeny veszteségeket.

Ezen vállalkozásról a Magyar Megszálló Csoport parancsnokság 1942. február 17-i napi jelentésében is beszámolt: „A felderítő osztagok általában Kruglaja Poljana, Gutka-Studeneckaja területéig jutottak előre. Itt erős partizánbandákkal harcba keveredtek. Veszteség saját részről 16 halott, 9 sebesült, egy géppuska, egy golyószóró. A jól rejtőzött és fákról tüzelő partizánok az elvesztett tűzfegyverek kezelőit kilőtték. A felderítő osztagok tagjai meg akarták menteni a gépeket, ami 6 halott áldozatot követelt. A leválás az ellenségről csak tehermentesítő egységek bevetése után sikerült. Az ellenség vesztesége megszámlálva 139 halott. Fogolyvallomás szerint 110 vörös hadseregbeli alparancsnok vezetése alatt 400 partizán tartózkodik e területen. Orlenko orosz tábornok is itt van. 50-60 géppuskájuk, 10 aknavetőjük van. Némely csoport nehézpuskával is fel van szerelve. Az erdőkben külön elkészített útjaik is vannak, amelyeken géppuskás és síjárőreikkel az erdőbe benyomuló és csipőig erő hóban nagy fáradtsággal előnyomuló osztagokat gyorsan bekerítik és oldalról és hátulról tűz alá veszik. A nehézfegyverek szállítása a magas hó miatt igen nehéz. A terepre letért és tüzelőállásba rendelt tűzfegyverek lassúságuk és nagy céljuk miatt a gyorsan mozgó ellenséges géppuskás és síjárőröknek és a sűrű aljfas erdőben elhelyezkedett lövészeknek kitűnő célpontul szolgálnak. Fentiek alapján a Jelino-i erdő megtisztítására kis létszám miatt a 46. gyalogezred parancsnok Gluchov-i vállalkozásának befejezése után kerül sor.”³⁷

NEGYEDRANGÚ ÁLLAMPOLGÁRKÉNT A RENDSZERVÁLTOZÁSIG

Jászberényben 1955. december 4-én töltötték ki Koós Ottóval az első kérdőívet, s azon (19.) kérdésre, miszerint volt-e büntetve (mikor, mennyi időre, miért, hol, kikkel töltötte büntetését) az alábbi választ adta: „1950.X.9., 25 év javító munkatábor, Szovjetunió elleni tevékenység 43.IV.19-i rendelet alapján. Brianszk-i szovj. haditörvényszék.”³⁸ 1956. március 10-én újabb kérdőívet kellett kitöltetnie, ahol a következőket írta a bűncselekmény jellegéről és tényállásáról: „1943-as ukáz alapján. 20 szovjet ember 1 órára való letartóztatása, és 5 fő 24 órára való letartóztatása szd-ja által. Brianszk, 1950.XII.30. 25 év, munka tábor.”³⁹

³⁵ Helyesen: Rieder István őrzető (Budapest, 1918. augusztus 23. Streck Erzsébet – Studeneckaja, 1942. február 15.) az 55/II. zászlóalj katonájaként 1942. február 15-én esett el szívlövés következtében Studeneckaja mellett. Később bajtársai Szovszkban temették el. Post mortem kapta meg a Magyar Kis Ezüst Vitézségi Érmét. MARUZS 2009.; BÚS-SZABÓ 1999. 661.

³⁶ SZÁDVÁRI 1996.

³⁷ 1084/Megsz. Csop. pság. I. a. 42. II. 17. HM Hadtörténelmi Levéltár VKF Eln. 1. a. oszt. számnélküli iratok. NHJ 1942. 02. 17. 1267. old.

³⁸ ÁBTL/A 1431 (908).

³⁹ ÁBTL/A 1431 (908).

Koós Ottó ügyében 1956. május 14-én keltezett az alábbi, Jászberényben felvett jegyzőkönyv, melyben szabadlábba helyezését követően rendőri felügyelet alá helyezését javasolták: „*A Szovjetunió büntetésvégrehajtási szervétől korábban átvett és a jászberényi körzeti börtönben elhelyezett elítéltek közül a következő személyek ügyét vizsgálja felül, akiknek szabadlábba helyezését javasoljuk:*

Koós Ottó /: Bécs, 1915. Gál Dóra :/ nőtlen, apja horthysta tábornok volt, magyar állampolgár, volt hivatásos katonatiszt, százados. 1941–42-ben a 33. gyalogezred állományában, mint századparancsnok szovjet hadművelleti területen, Csernyigov körzetében teljesített katonai szolgálatot. 1944. őszén esett szovjet fogságba. partizánok elleni tevékenysége miatt a brianszki szovjet katonai bíróság 1950. december 30.-án 25 évi javító munkatáborra ítélte. Elmondása szerint egy esetben vett részt partizánharcokban és akkor megsebesült és kórházba került, egy esetben egységének parancsot adott 20 ember leigazolására, egy esetben pedig több szovjet állampolgárt letartóztatására adott parancsot fegyverrejtegetés gyanúja miatt. A vád alaptalannak bizonyult, s a letartóztatottakat szabadlábba helyezték. (...)

Szabadlábba helyezésük után a következő személyeket javasoljuk rendőri felügyelet alá helyezni: (...) Koós Ottó⁴⁰

Koós Ottót 1956. június 8-án szállították fel a budapesti gyűjtőfogházba, ahonnan 1956. október 8-án szabadult.⁴¹ 1956. november 17-én, Bodajkon vette feleségül menyasszonyát. Ludovikás bajtársaihoz hasonlóan megtűrt, negyedrangú állampolgárként élt az 1989 előtti Magyarországon. Első munkahelyéről, a balinkai szénbányák kisgyóni üzeméből már 1957. április 1-jén elbocsájtották.⁴² Dolgozott a Várpalotai Mélyfúró Vállalatnál, a budapesti Temaforgnál. Később raktáros, majd anyaggazdálkodói munkakörben tevékenykedett, s a nyugdíjhatáron túl még öt évet dolgozott, azonban munkaidejét csak 1956-ig számították be, így 24 év szolgálati idővel, 1981 májusában ment nyugdíjba.⁴³

A Belügyminisztérium III/III-1. alosztályának 1965. március 23-án keltezett levelében a „*Figyelő dosszié fenntartása indokolt*” megjegyzés olvasható, amelynek egy példányát

⁴⁰ ÁBTL V-143320/1-a.

⁴¹ RÓZSÁS 2000. 195.; RADA 2001. 831.

⁴² A Belügyminisztérium II/II. osztály Szigorúan titkos! jelzésű, Budapesten keletkezett, 1958. július 2-i datálású levele a következőket tartalmazta: „*A BM. II/II. osztály 1957. július hóban nyilvántartásba vétel cléjából eredeti ítéleteket kapott a Legfőbb Ügyészségtől.*

Az ítéletek olyan személyekre vonatkoznak, akiket a Szovjet Szocialista Köztársaság Katonai Törvényszéke ítélte el 1946–48-as években. Az elítélt személyeket 1954-ben [sic! – BZ] átadták a magyar hatóságnak, akiket nyilvántartásba vételük után szabadon bocsájtottak.

Az eredeti orosznyelvű ítéleteket magyarra fordítottuk és annak alapján ezeket a személyeket a II/II. osztályon nyilvántartásba vettük, illetve új anyagukat csatoltuk előző kérdőívükhöz, vagy más régebbi nyilvántartási anyagukhoz.

Az ítéletek feldolgozásával kapcsolatban tájékoztatást küldünk: Koós Ottó ht.szds. Munkahelye: Kisgyon Balinka szénbányatelep lakósról vonatkozóan, hogy nevezett személy ítélete, illetve ítélet másolata a V 143319 számú dossziében van lerakva. Nevezett személy a Szovjet Unióban 1942-ben mint századparancsnok katonákat adott át a büntető-századnak, partizánok elleni harc folytatására, ezért 25 évre volt elítélve.

Tájékoztatást azért küldjük, hogy nevezett személyre felhívjuk az illetékes operatív szervek figyelmét, hogy operatív, illetve elhárítás céljából megtudják tenni a szükséges intézkedéseket.

Megjegyzés: született: Bécs 1915 XII. 3. anyja: Gaál Theodora segéd munkás Lakik XII Roth György u 38. II/5. osztály is foglalkozik az ügyel. Területi kirendeltség értesítve.” ÁBTL V-143319/1.; A Belügyminisztérium II/II. osztály 1958. szeptember 1-jén ismételen közölte, hogy megküldték Koós Ottó „Sz.U.-ban elítélt személyre vonatkozó feljegyzésünket felhasználás céljából. Ezen feljegyzésünkben közöltük, hogy nevezett személy szerepel a V-143319 sz. dossziékban.” ÁBTL V-143319/1.

⁴³ Koós 1991. 12–12/1.; Koós 2009.

a III/II. osztály is megkapta. Ezen a napon a Pest Megyei III-1. alosztály megnyitotta figyelő aktáját, melyben az alábbi terhelő adatok szerepeltek: „1938-tól hivatásos gyalogos katonatiszt volt 1945-ig. Utolsó rendfokozata: szds. Szovjet állampolgárokkal és katonáival [sic!] kegyetlenkedett. Ezért 1950.XII.30-án a Sz.Sz.K.Sz. Katonai Törvényszéke 25 évre ítélte. 1956.X.8-án a SzU-ból átvett hadifogoly. [sic! – BZ]”⁴⁴

Figyelő dossziéját 2-3 évente elővették – akár személyét érintő kérdések kapcsán (útlevélkérelem, jogosítvány), vagy olyan esetekben is, amikor azt vizsgálták, volt-e köze más, ludovikás bajtársra ügyéhez) –, erről tanúskodnak a rábélyegzett dátumok is: 1968. november 23., 1969. november 13., 1972. január 25. és október 17., 1974. július 10. és július 15., 1977. július 18. és november 28. és 1984. január 2.⁴⁵

Visszaemlékezésében a következőket írta megfigyeléséről: „(...) jelezték, hogy a gyárban járt a rendőrség. Érdeklődtek utánam, itt dolgozom-e, stb.? 1972-t írtunk. Valószínűleg az, aki megfigyelőm volt, azelőtt megjelent a lakásunkon is, de akkor sem feleségem, sem én nem voltunk otthon, csak az anyósom. Előzőleg a tanácsstag szomszédnál érdeklődött utánam, amit persze már másnap megtudtam. A sashalmi üzemben is elég gyakran megjelent. Valójában megfigyelés alatt tartottak (...)

A 80-as évek közepén Szilasligeten gyilkosság történt. A nyomozók minden házban érdeklődtek. Így került az egyik nyomozó egy vasárnap délelőtt hozzánk. Amikor az érdeklődést befejezi, elkéri személyazonossági igazolványomat. A nevemet olvasva, többször megismétli:

– »Koós, Koós?? Mondja, nem volt maga politikai?«

Válaszom:

– »Ha maguk annak tartanak, akkor igen!«

Ő pedig elmondja, hogy öt éve van a gyilkossági csoportnál, azelőtt a politikaiaknál volt.

– »Tudja-e, ki figyelte magát? (...) én voltam magára állítva, vigyázzon!«

Én csak annyit mondtam:

– »Sejtettem.«⁴⁶

Feleségével 1970-ben jegyzett elő egy Trabant személygépkocsira, amelyet öt évvel később vehett át. Politikai okok miatt jogosítványát is nehezen tudta megszerezni 1974-ben. 1977 tavaszán útlevélkérelmet nyújtott be és csak rendőrségi kihallgatást követően kaphatta meg a kért okmányt. A rendőr százados azzal búcsúzott el, hogy még találkozhatnak. A később történetekről Koós Ottó így számolt be: „Hazajövetelünk után kb. három héttel, munkahelyemen telefonon hív egy rendőr hadnagy. Szeretne velem munka után találkozni. Mindjárt közöltem vele, hogy fél hét után otthon vagyok Szilasligeten. Szívesen látom. Persze elkezd makogni, hogy az nagyon késő, akkorra neki már lejár a munkaideje. Végül megállapodtunk egy munkahelyemhez közeli presszóban.

– »Hát hogy fog engem megismerni?«

Külsőről megadtam a leírást. Öt perccel előbb mentem, nehogy véletlenül ő rendelje a feketét és az üdítőt. Amint kihozták, fizettem. Rövidesen megjön, bemutatkozik. Leül velem szemben és elkezd beszélni. Erre közbeszóllok, hogy:

– »Mi még nem találkoztunk, legyen szíves magát igazolni, mert nem szeretnék egy azzent provokátor karmaiba kerülni.«

⁴⁴ ÁBTL V-129026/2.

⁴⁵ ÁBTL V-145386/10.

⁴⁶ Koós 1997. 58–59.

Utána kifejtettem:

– »*Én a rendőrség részére semmiféle tájékoztatást adni nem tudok, mert én nem szociálpolitikai tanulmányúton, hanem rokonlátogatáson voltam.*«⁴⁷

Igazságérzete nem hagyta nyugodni, ezért kérelmezte ítéletének semmissé tételét. A magyar Igazságügyi Minisztérium Katonai Főosztálya (Klgs. 113/1978. számon) 1978. október 26-án értesítette arról, hogy „(...) *kérelmét az illetékes szovjet szervek megvizsgálták, de a határozat megváltoztatására alapot nem találtak* (...)»⁴⁸

1989. június 28-án szüntették be megfigyelését, akkor vezették rá a dossziéjára, hogy „nyt. [nyilvántartása – BZ] *nem indokolt* (...)»⁴⁹ Századosi rendfokozatát 1991. március 15-én kapta vissza, egyúttal őrnaggyá, később alezredessé léptették elő. A bajtársi élet egyik meghatározó szereplője volt, hiszen ludovikás bajtársaival, 3. gyalogezredbeli tisztársaival és katonáival tartotta a kapcsolatot, s a Vitézi Rend főszéktartója volt. Áldozatos munkájának köszönhető, hogy az 1990-es években egykori ezredbeli bajtársai visszaemlékezéseit egybegyűjtve, a Hadtörténelmi Levéltár számára átadta a székesfehérvári magyar királyi „Szent István” 3. honvéd gyalogezred történetét, szem előtt tartván ezredük jelmondatát: „*Szent Istvánnal együtt mindig álljuk a vártát.*”⁵⁰ Felesége haláláig 60 esztendő telt boldog házasságban, emléküket egy gyermekük és egy unokájuk őrzi tovább.

2013-tól került – és azóta is nagy vitákat kavart – a magyar történettudomány érdeklődési körébe a második világháborús magyar megszálló alakulatok ukrainai tevékenységének vizsgálata, így e tárgyban két, ugyanazon címet viselő kötet⁵¹ is megjelent, melyek sajnos azon látszatot igyekeznek kelteni, mintha a magyar honvédek többsége aktív részese lett volna az ukrainai népiirtásnak és holokausztnak, dacára annak, hogy megszálló és rendfenntartó tevékenységüket a vonatkozó rendelkezések mellett a Harcászati Szabályzat is szigorúan körülírta.⁵² 2016 februárjában vitéz nemes békei Koós Ottó magyar királyi gyalogos százados e két kötet szerzőinek is üzent, amikor jelen sorok írójának a következőket mondotta: „*Könnyű utólag az íróasztal mellől, a meleg szobában ítélni, hiszen aki nem volt ott, nem is tudja, miféle háború volt ez! Nem tudtuk, odakint mi vár ránk, hiszen itthon erre nem készítették fel minket. A kegyetlen hideg és a nagy távolságok mellett teljesen magunkra voltunk utalva, nem tudtuk, az ottaniak közül ki a barát, ki az ellenség. És amikor megtörtént, hogy a melletted lévő bajtársadat, földidet lötték le, akkor nem azt nézted, hogy az előtted szaladó asszony-e vagy gyerek, hanem csak azt, hogy gyanúsán viselkedik, nem áll meg a felszólításodra, ezért a fegyveredet kell, hogy használd. Vagy ő, vagy én – így voltunk ezzel.*»⁵³

⁴⁷ Koós 1997. 60–61.

⁴⁸ RÓZSÁS 2000. 195.; Már 1974. augusztus 16-án a Magyar Vöröskereszt arról értesítette, hogy a Szovjet Legfelsőbb Ügyészség szerint „(...) *a brjanszki járásban aktívan részt vett a letartóztatásokban szovjet állampolgárokkal szemben, valamint a partizánok elleni harcban.*” RÓZSÁS 2000. 195.

⁴⁹ ABTL V-145.386/10

⁵⁰ KOÓS OTTÓ 55509. számú tisztí okmánygyűjtője; KOÓS 1991. 12–12/2.; KOÓS 2009.

⁵¹ Magyar megszálló csapatok a Szovjetunióban, ill. UNGVÁRY 2015.

⁵² A tanulmány szerzője Ungváry Krisztián széles körű kutatásokon nyugvó, árnyaltabb munkáját recenziálta, mely nyomtatott és elektronikus formátumban több helyütt is megjelent. A teljesség igénye nélkül: BABUCS 2016a.; BABUCS 2016b.

⁵³ KOÓS 2016.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Levéltári források

ÁBTL Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára.

BOR JENŐ: A 12. könnyű hadosztály és a II. tartalék hadtest története. HM Hadtörténelmi Levéltár Personalia. 147. doboz.

„Egyéni meggazdagodást célzó zsákmányolások megszüntetése” 362/105. gy. dd. I. a. 41. XII. 27. HM Hadtörténelmi Levéltár Csapatanyagok, csapattestek. II. 1519. 22. doboz. 46/III. zászlóalj számnélküli iratok.

HM Hadtörténelmi Levéltár AKVI 299/1894. (Csendes Imre). HM Hadtörténelmi Levéltár AKVI 396/1896. (Dobes Hubert).

„Irányelvek a partizánok leküzdésére.” /105. gy. dd. I. b. 41. XI. 26. HM Hadtörténelmi Levéltár. Csapatanyagok, csapattestek. II. 1519. 22. doboz. 46/I. zászlóalj számnélküli iratok.

KOÓS OTTÓ (1991): Adatok a m. kir. „Szent István” 3. honvéd gyalogezred történetének megírásához. Hadtörténelmi Levéltár Tanulmányok és visszaemlékezések gyűjteménye 3659. Gödöllő.

KOÓS OTTÓ 55509. számú tiszti okmánygyűjtője. HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum Központi Irattár.

KUKORELLY JÓZSEF 48105. számú tiszti okmánygyűjtője. HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum Központi Irattár.

SZÁDVÁRI JÁNOS 26973. számú tiszti okmánygyűjtője. HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum Központi Irattár.

Szakirodalom

BABUCS ZOLTÁN (2009): „... a hazáért mindhalálig!” Egy katonacsalád története a XX. századból. In Ravasz István (szerk.): *Hadi múltunk kincsesháza. Avagy: eleink emlékei a HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeumban*. Budapest, Petit Real.

BABUCS ZOLTÁN (2015a): Hadifogolysorsok a második világháború végén és utána. *Magyar Hírlap* (polgári közéleti napilap), 2015. május 8-i szám.

BABUCS ZOLTÁN (2015b): Egy évszázad a szentistváni vártán. *Magyar Hírlap* 2015. december 2. szám.

BABUCS ZOLTÁN (2016a): Magyar megszállók ukrán földön. *Magyar Idők* 2016. április 26. szám.

BABUCS ZOLTÁN (2016b): Darázs-fészek. *Magyar Demokrata* 2016. május 4. szám.

BABUCS ZOLTÁN (2016c): Tél, hó halál. Egy másfajta háború kezdete: magyar megszálló, rendfenntartó csapatok ukrán földön. *Magyar Hírlap* 2016. november 25. szám.

BABUCS ZOLTÁN – SZABÓ PÉTER (2009): „*Szent Istvánnal álljuk mindig a vártát*”. *A székesfehérvári magyar királyi „Szent István” 3. honvéd gyalogezred a második világháborúban*. Budapest–Nagykovácsi, Püedlo Kiadó.

BENE JÁNOS – SZABÓ PÉTER (2006): *A magyar királyi honvéd huszár tisztikar 1938–1945*. Második, bővített kiadás. Budapest, Heraldika Kiadó.

BÚS JÁNOS – SZABÓ PÉTER (1999): *Béke poraikra... dokumentum emlékkönyv a II. világháborúban a keleti hadműveletek során elesett magyar katonákról és munkaszolgálatosokról*. Budapest, VARIETAS '93 Kft.

Harcászati Szabályzat. (1939). I–III. rész. Budapest, A M. Kir. Honvédelmi Minisztérium kiadványa, 1939.

KOÓS OTTÓ (1997): *Fogságban töltött 4364 napom és a negyedrangú állampolgárságom emlékei*. Feljegyzések. Kézirat. Gödöllő, 1997. Másolata a szerző archívumában.

KOÓS OTTÓ (2009) interjú. Magnetofonszalagra vett beszélgetés vitéz nemes békei Koós Ottó m. kir. századossal. Gödöllő, 2009. március 25. Felvétel a szerző archívumában.

KOÓS OTTÓ (2016) interjú. Feljegyzett beszélgetés vitéz nemes békei Koós Ottó m. kir. századossal. Gödöllő, 2016. február 21. A feljegyzés a szerző archívumában.

KRAUSZ TAMÁS – VARGA ÉVA MÁRIA (szerk.) (2013): *A magyar megszálló csapatok a Szovjetunióban. Levéltári dokumentumok 1941–1947*. Budapest, L'Harmattan.

MARUZS ROLAND (2009): *Vitéz és önfeláldozó magatartásért. Hősi halált halt és posztumusz kitüntetett katonáink adattára 1939–1945*. Budapest – Nagykovácsi, Püedlo Kiadó.

RADA TIBOR (szerk.) (2001): *A Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémia és a testvérintézetek összefoglalt története*. II. kötet. Calgary – Budapest, Gálos Nyomdász Kft.

SZAKÁLY SÁNDOR (2003): *A magyar katonai felső vezetés 1938–1945*. Budapest, Ister.

SZABÓ PÉTER (2005): Hadifogság a II. világháború alatt és után. In Ravasz István (szerk.): *és ismét hadiüdők... 1939–1945*. Budapest, HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum.

SZÁDVÁRI JÁNOS (1996) interjú. Magnetofonszalagra vett beszélgetés Szádvári János m. kir. főhadnaggyal Jászberény, 1996. január 17., 24., 31., március 6. és április 25. A felvétel a szerző archívumában.

RÓZSÁS JÁNOS (szerk.) (2000): *Gulag Lexikon*. Budapest, Püski Kiadó Kft. 2000.

UNGVÁRY KRISZTIÁN (2004): *A magyar honvédség a második világháborúban*. Budapest, Osiris Kiadó.

UNGVÁRY KRISZTIÁN (2015): *Magyar megszálló csapatok a Szovjetunióban, 1941–1944. Esemény-elbeszélés-utóélet*. Budapest, Osiris Kiadó.

VARGA ÉVA MÁRIA (szerk.) (2006): *Magyar hadifoglyok a Szovjetunióban. Dokumentumok (1941–1953)*. Moszkva–Budapest, ROSSZPEN–MTTK.

MELLÉKLETEK

FOTÓ 1 *A sebesült Koós Ottó főhadnagy 1942 nyarán (Forrás: Koós Ottó gyűjteményéből)*

FOTÓ 2 *Koós Ottó főhadnagy (fekete tiszti csákóban) és Szádvári János hadnagy (szemüvegben) 1943 őszén (Forrás: Rózsafi János gyűjteményéből)*

FOTÓ 3 *Koós Ottó százados és Tusnády Hajnalka eljegyzési képe 1944 tavaszáról (Forrás: Koós Ottó gyűjteményéből)*

FOTÓ 4 *Koós Ottó százados fényképe, melyet 1950-ben tettek közzemlére Csorobicsiban (Forrás: Koós Ottó gyűjteményéből)*

FOTÓ 5 *Koós Ottó 1955-ben készült portréja* (Forrás: Koós Ottó gyűjteményéből)

FOTÓ 6 „*A szabadulás 1. napján. 1956.10.09. Szem.ig.kép.*” (Forrás: Koós Ottó gyűjteményéből)